

עין איה מסכת פאה¹

פרק ה משנה ו

מי שאינו מניח את העניים ללקוט או שהוא מניח את אחד ואחד לא או שהוא מסייע את אחד מהן הרי זה גוזל את העניים על זה נאמר (משלי כב) אל תסג גבול עולים:

ב. מי שאינו מניח את העניים ללקוט כו'. ע"ז נאמר אל תסג גבול עולם. התורה צותה דוקא לעזוב לפני העניים את הפאה, והם ילקטו כאדם המלקט מתוך שדהו. להורות שהנתינה לעניים אינה בתור יתרון נדיבות והכמרת רחמים מצד הנותן, כ"א הוא חק ומשפט חיובי, וזה שקצבה להם תורה הוא ממש חלקם. הרעיון הצפון בזה הוא להוציא מלב בנ"א את הטעות לחשב שהעניות היא רק רע בעולם, ושאינו אלא חסרון מוחלט שאין עמו טוב, באשר אין העניים פועלים מאומה לטובת החברה והם רק נהנים ממנה, ובאופן כזה אין להם שום משפט חיובי כ"א נדיבות יתרה. ומזה הרעיון יוכל ג"כ לצאת משפט מעוקל של התנגדות אבירית לכלל דרך ד', שהוא דרך משפט וצדקה, ובכלל ע"ז נאמרי "לועג לרש חרף עושהו". כי הסובר שיש בבריאה חסרון מוחלט, כבר הוא רחוק מהשגת דרכי השם יתברך העליונים איך שפעלו תמים הוא, ואין לך רעה בעולם שהוכנה כ"א שיצא ממנה תכלית טובה, וציור הרעה אינו מושקף כ"א ע"פ השקפה קצרה פרטית, אבל בכללות הזמן והמציאות, הכל מצטרף לטובה. וכן הוא במדת העניות, ודאי כמה מדות טובות נמשכות ממנה, הטבת המדות האנושיות וריכוך קושי הלב, ועצם נטיית ההתנדבות והשתתף בצערו של חבירו, וההוצאה אל הפועל אהבת הטוב והחסד, שהם תכונות יקרות, שמכתירות את הנפש האנושית לעילוי יקר מאד, בהיותן מצורפות אל עטרת השכל וההשגה האמתית, והם באים לצאת בפעלם רק ע"י מציאות העניות. וכאלה טובות רבות בלתי ידועות לנו, עד שהעניים בעניותם הם ג"כ נוטלים חלק בעבודה האנושית הכללית, להביאו לתכליתו המאושרת כמו כ ל העובדים כולם. ע"כ צריך שיהי' למתנתם צורה של משפט, כנוטל את שלו מדין ולא צורה של חסד וחנינה. והמופת היותר ברור הוא על הכרח מציאות העוני לשכלול התיקון הכללי, הוא מצד היותו מתמיד, נוהג הרבה. **גבול עולם**, דבר נהוג באורך זמן בטבע האנושי א"א שלא יהי' לו מטרה מהכוונה של ההשגחה העליונה. ע"כ המראה את ההיפך, שאינו מניח את העניים ללקוט אע"פ שנותן להם משלו, מ"מ כבר הוא מקלקל את היסוד שצריך להכיר שאינם מחוננים כ"א הם ג"כ זוכים במשפטם משלהם. ע"כ לא לבעה"ב המשפט, אפילו להיות מניח את אחד ואחד לא, או לסייע אחד מהם, שכ"ז הי' לו מקום בערך הדעה שתהי' הנתינה לעניים רק חנינית. אבל השרשת העיקר הוא, שאין במעשה ד' חסרון, ומדת העניות והעוני יש לה תכלית במציאות שדוקא העניים משלימים אותה, והוא ניכר ביותר בהטבת המדות שגוררת הטבת המעשים כדי שננצל אנו בהם מדינה של גיהנם, ע"כ אל תסג גבול עולם.

פרק ז משנה ג

המניח את הכלכלה תחת הגפן בשעה שהוא בוצר הרי זה גוזל את העניים על זה נאמר (משלי כב) אל תסג גבול עולים:

ג. המניח את הכלכלה תחת הגפן כו' א"ת **גבול עולם**, **גבול עולים**. לפי הדעת המוטעית שאין בעניות כ"א חלישות וחסרון, וכל עמל האדם התרבותי הוא רק לחד מן העולם את העניים בכל אופן שיהי'. לפי הדעה המשחיתה הזאת, גם אם יהמו לפעמים רחמי האיש על העני, כי תתעורר בו רגשת האנושיות הטהורה מטבע נפשו אשר עשה אותה אלהים ישרה, לא יוכל להתרומם כ"כ לכבד בלבו את העני, מאחר שאינו רואה בו כ"א מעמסה על הכלל

1 מתוך עין איה ברכות ח"ב (מהדורת תשס"ז)

בלא תועלת. ומזה בא ג"כ הקימוץ בצדקה, שאם יתחייב מצד הכרח אי היכולת הטבעית לראות בגוע האדם איש כצלמו לעיניו, אבל עכ"פ דברים שהם באים רק להרחבה, ודאי לא תשאהו רוחו לתן לו בצדקה. אמנם תורתנו הקדושה שהיא תורת חסד, צותה לנו לתן לעני די מחסורו אשר יחסר לו, ופירשו חז"ל אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו, כשהורגל בכך בעת ה' לאל ידו. והחויב בא מצד ההכרה על ערך הפעולה שבא אל הכלל מעניו של זה, א"כ הוא עובד את הכלל בגורל חיו המרים וכמה ראוי לאמצו. ע"כ בהיותנו עסוקים לא בפאה של תבואה דבר של הכרח חיי נפש, כ"א בגפן יין שבא רק לשמח לבב אנוש, אשר הרחוקים מצדקה יחליטו כי לא יאתה שמחה כ"א לעליזי גאווה נטילי כסף. ובאמת ראויה היא מאד שמחת הנפש לעניים ובפרט לישרים שבהם, בשימם אל לב את ערך פעולתם אל הכלל במצבם המר להם מאד, "ישתה וישכח רישו" למען יאמץ רוחו לשאת את סבל עניו, ועלינו הנהנים מהשפעתו הרוחנית להמציא לו גם את האמצעי להנעים חיי עניו כפי האפשרות. והנה אלה הבלתי מכירים את שימוש העניות בטובת הכלל, לא יוכלו להכיר דרך כבוד אל העני והוא אצלם יורד ונקלה. אמנם לפי דרך תוה"ק הלא הוא ג"כ עולה במעלת כלל החברה, והוא ג"כ עובד את חלקו בעליה האנושית למה שהוכן לה. ע"כ ראוי לנו להעניקו ג"כ להרחבת חיו, ולכבדו בהכרה פנימית "ומכבדו חונן אביון". ע"כ נגד האזהרה של ה**נחת כלכלה תחת הגפן**, המצויה במי שעינו רעה עכ"פ בהנתינה של הרחבה, בדבר שהוא עודף על הכרח החיים, ראוי לדייק א"ת **גבול עולם - גבול עולים**, כלומר שעלינו לקרות ירידתם עליה בדרך כבוד, להורות שלא לבד להחיותם אנחנו חייבים, כ"א גם את הכבוד האנושי לא אבדו בעניותם, והם ג"כ עולים במעלת הצעדים שכלל החברה האנושית צועדת להתעלות אל המעלה שהכינה לה ההשגחה העליונה, שהיא רוכשת לה אותו ע"י המון פועליה הגשמיים והרוחניים, שעמם ימנו ג"כ העניים, הזורעים בדמעה את זרע הצדק והמדות הטובות בלב זרע האדם.

פרק ח משנה ח

מי שיש לו מאתים זוז לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני היו לו מאתים חסר דינר אפילו אלף נותנין לו כאחת הרי זה יטול היו ממושכנים לבעל חובו או לכתובת אשתו הרי זה יטול אין מחייבין אותו למכור את ביתו ואת כלי תשמישו:

פרק ח משנה ט

מי שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהם הרי זה לא יטול...

ד. **מי שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהם ה"ז לא יטול.** הצדקה צריכה שתהיה מכוונת לתכלית עזרת הדל בהוה, וביותר להיות צופיה על הטבת מצבו בעתיד, למען יהיה לו פתח תקוה שיוכל למצא חית ידו מיגיע כפו בלא תשועת אדם. ע"כ לא אחרו חז"ל את העזר עד שתכלה כל פרוטה מכיס המקבל, כי אז הלא קרוב הדבר שיהי' נשאר במצב מקבל לצדקה תמידי. רק נתנו שיעור לדבר מאתים זוז אם אינו נושא ונותן, שאם יקבל עזר בהיות לו עדיין מעט משלו דהיינו פחות ממאתים זוז, אולי יתעודד להכין לו ע"י עזרת הצדקה המצטרפת אל מה שיש לו איזה מצב שלא יצטרף לימים יבאו לקבל צדקה. אמנם מי שכבר יש לו כשרון להרויח ע"י איזה משלח יד, יש לדאוג יותר שלא יסיח דעתו, השענו על הצדקה, מחריצות עבודתו לעצמו. ע"כ נתנו חז"ל בזה הגבלה יותר מצומצמת חמישים זוז, למען יהיה להעיר אל המקבל ואל הנותנים שיראו תכלית הצדקה להעמיד המקבלים במצב ההתפרנסות מיגיע כפם. כי ימוך והחזקת בו, כדברי חז"ל, למען לא יפול וימעד.

פרק ח משנה ט

...וכל מי שאינו צריך ליטול ונוטל אינו נפטר מן העולם עד שיצטרך לבריות וכל מי שצריך ליטול ואינו נוטל אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו ועליו הכתוב אומר (ירמיהו יז) ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו ...

ה. וכל מי שאינו צריך ליטול ונוטל ממנו אינו נפטר מן העולם עד שיצטרך לבריות. העניות היא ג"כ אחת מתשמישי העולם הדרושה מאד לכלל האדם. ובאשר כל דבר הנצרך אל כלל החברה האנושית, יסדה ההשגחה העליונה שימצאו יחידים שימלאו את החסרון. ע"כ גם העניות, אם שקשה מאד להממלאים את החובה הכללית עצמם לסובלה, מ"מ כך הוא משפט הצדק כי לא יבצר מהכלל כל הדרוש לו אף אם יעלה ליחידים ברעה רבה, כמס הנפשות של יום מלחמה לטובת הכלל המדיני באופנים צודקים. מובן הדבר שההשגחה העליונה תבחר למלא את החסרון האנושי הזה באנשים כאלה, אם ימצאו שלא תהי' הצרה של העניות פועלת עליהם הרבה לרעה, כדי למעט כפי האפשרי את הרע המוכרח להשגת המכוון. ע"כ באשר צרת העניות היא בשתים, המחסור עצמו שהוא ג"כ רע ומר ודבר זה אי אפשר מבלעדיו, והצרה השניה הקשה מן הראשונה, שמי שרגש האנושיות וכבוד הנפש חיים בקרבו, גדולה מאד צרת הירידה הנפשית של קבלת עזרת אדם והיות למשא וסבל על כלל החברה האנושית או יחידה. ע"כ כאשר ימצא איש שכ"כ השפיל מעלת נפשו, שגם בלא הכרח גדול יפשוט יד לקבל צדקה. לאיש כזה תקל צרת העניות מצד ערכה הרוחני, שהוא הצד הרע הגדול שלה. ע"כ מדת המשפט היא שהוא יהי' הנושא את דגל העניות לאמתתה, מאשר ישאווה אחרים בעלי נפש עדינה שצרתם בה כפלים. ע"כ מי שא"צ ליטול ונוטל, כך נאה לו שלא יפטר מן העולם עד שיצטרך לבריות בפועל, למען המעיט מספר העניים המוכרחים אל הכלל ע"פ ההשגחה האלהית הכללית, מאותם האנשים שהעניות להם היא ג"כ צרה מוסרית גדולה.

ו. וכל מי שהוא צריך ליטול ואינו נוטל אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו, וע"ז נאמר ברוך הגבר אשר יבטח בד' והי' ד' מבטחו. בעל נפש טהורה ועדינה שמכרעת אצלו הרבה הצרה המוסרית שבעניות על הצרה החומרית שלה, אשר בגלל זאת יסבול רעב ומחסר רק שלא לגעת בצדקה, שלא להיות למשא על חביריו ושלא להשפיל יקרת נפשו. איש כזה ראוי הוא באמת להיות מושפע עד שישגי הדבר הרם שבתענוג הרוחני לבעל נפש טהורה, והוא לפרנס אחרים משלו. כי הנפש הטהורה שאינה חפוצה להיות מסובלת על אחרים, יהי' שכרה לה מורגש רק אם תמצא ידה להרבות חסד ולהיטיב. אמנם לפעמים יונח גם בעל נפש יקרה בעוני, כי ידוע לפני ההשגחה העליונה, שעם טוב לבבו יוכל העושר להסיר לבבו מדרך תמימה, והודו נפשו העדינה תוכל להיות נהפכת למשחית. ע"כ כאשר ימי השחרות יחלופו ויבא ימי הזקנה, שדעתו של אדם מתחוללת עליו, אז יוכל לקבל ימי טובה לפרנס אחרים משלו, ועל נפש טהורה המוצאת אשרה לא בדברים חומריים ושיטוף תאות וקנינים לעצמו, כ"א בעשות טוב וחסד שהוא הדעת ד' באמת, הוא בוטח בד' וברוך הוא. כי יקר בעיני העונג הרוחני של שמירת מעלות נפשו עד שצער המחסור כאין נגדו. ע"כ יהי' ד' מבטחו, כי גמולו יותן ג"כ במעולה שבתענוגים שהוא דעת ד', "עשות חסד משפט וצדקה בארץ", דהיינו שיפרנס אחרים משלו.

עין איה מסכת שבת²

מרי ליה רבנן לרבי יהושע בן לוי: אתו דרדקי האינדא לבי מדרשא ואמרו מילי דאפילו בימי יהושע בן נון לא איתמר כוותייהו: אל"ף בי"ת - אלף בינה, גימ"ל דל"ת - גמול דלים, מאי טעמא פשוטה כרעיה דגימ"ל לגבי דל"ת - שכן דרכו של גומל חסדים לרוץ אחר דלים. ומאי טעמא פשוטה כרעיה דדל"ת לגבי גימ"ל - דלימצייה ליה נפשיה. ומאי טעמא מהדר אפיה דדל"ת מגימ"ל - דליתן ליה בצינעה, כי היכי דלא ליכסיף מיניה. ה"ו - זה שמו של הקדוש ברוך הוא, ז"ח ט"ו כ"ל - ואם אתה עושה כן, הקדוש ברוך הוא זן אותך, וחן אותך, ומטיב לך,

2 מתוך עין איה שבת ח"ב (מהדורת תש"ס) פרק יב דף קד ע"א

ונותן לך ירושה, וקושר לך כתר לעולם הבא.

יג. גימ"ל דל"ת, גמול דלים. ההבנה של ערך הצדקה בעולם, שאינה באה רק מפני המית הלב המסתערת בנפש הרואה את המחסור של העני, ומרגיש את צערו כאילו הוא צער עצמי אליו, ובשביל כך הרי הוא חש למלא את החסר להדל כדי לרפאות את כאבו, ואפילו לא רק באותו המובן השכלי המחייב את מידת הרחמים והחמלה, כי אם בדבר ה' אשר ברא סדרו של עולם, שיהיו בו עניים ועשירים. והדלים הם ממלאים תפקיד ידוע בעולם, שלולא הם היה העולם חסר מצביונו ולא היה שלם, ולא מגיע לאותה המטרה העליונה שהציב לפניו יוצרו ברוך הוא. ונמצא שהדלים המשלימים צביון העולם בדלותם, והם עוד סובלים מזה חיי צער, הרי הם באים על גמולם בצדק מלא. וזהו הרז היותר פנימי במצוות הצדקה לפי מובנה העליון. והמסקל ממנה ג"כ את השפלות הנפשית של המקבל חסד מזולתו בלא חוק ומשפט, וזהו שהכירו הדרדקי הנפלאים הללו בחוש הקדוש של נשמתם העליונה. גימ"ל דל"ת - גמול דלים.

יד. מ"ט פשיט כרעיה דגימ"ל לגבי דל"ת שכן דרכו של גומל חסדים לרוץ אחרי דלים. גומל החסדים שכבר הגיע למדרגתו העליונה להכיר שהצדקה שהוא נותן אינה באה רק מפני האינסטינסות שלו שאינו יכול לראות בצערם של הדלים, שאז אין מקום לה רק בזמן שהדלים מזדמנים לפניו, והצער שלהם מוצג לפניו במלא הפלצות שלו אבל גומל החסדים היודע את התפקיד העליון של הצדקה את האושר הקדוש שהכלל והפרט משיג בעליון ע"י הצדקה וגמילות החסדים הוא יהיה תמיד רודף צדקה והחסד, ודרכו יהיה תמיד למצוא מקום להרחיב את מפעלי החסד. מ"ט פשיט כרעיה דגימ"ל לגבי דל"ת שכן דרכו של גומל חסדים לרוץ אחרי דלים.

טו. ומ"ט פשיט כרעיה דדל"ת לגבי גימ"ל, דלימצי ליה נפשיה. רעיון הצדקה בישראל ברום האצילות שלו העומד למעלה מייסורי החיים ופגיעיהם למעלה מההכרחים למלא את המחסורים הדוחקים כ"כ את האדם בחייו החומריים אלא אותה תכונה המושרשת במעוז הקודש, אותה המטרה המוסרית הקדושה שבשבילה יצר הקב"ה את העולם החברותי בזאת הצורה שהיא לא תוכל לעמוד מבלעדי מידת הצדקה, היא מתפשטת לא רק על הנותנים על משפיעי הצדקה, כי אם גם על המקבלים, והדל שבישראל המוכרח לפי מצבו לקבל צדקה, יכול לבוא לידי ההתרוממות הזאת עדי כדי לבטל את כל הסיבות החומריות שהן דוחקות אותו לקבל צדקה, ולהתעלות בחוג של שמחת היצירה שיש בתיקון העולם וזיכוכי הנפשות שבאים ע"י מפעלות הצדקה, ועלייה הזאת מצד המקבלים המעשירה עושר רוחני עליון מאד תוכל להשכיח מהם את כל ענותם, עד אשר הם לא יתעוררו כלל לדרוש את הצדקה מטעם כל מועקה גשמית שכל זמן שהמקבל עומד על מדרגה זו, איננו צריך כלל זירוז שימציא את נפשו לפני אלה שהם חפצים להיטיב עמו ולהצילו מרעתו.

אבל במעמד ההתרוממות שאז המקבל הוא עלול לשכוח את כל מחסוריו והוא אחוז במעמד של קבלת הצדקה רק בשביל התוכן הקדוש והנאצל שיש בה. אז הוא עלול להיות שוכח ג"כ את הפעולה של המצאת נפשיה לפני אלה הנדיבים החפצים לזכות בו ולהתרומם ע"י לאותה המדרגה שהצדקה מרוממת את עושיה, ולשם כך באו רשמי המחשבה בתמונת הדל"ת וסמיכותה להגימ"ל, דלימצי ליה נפשיה למען הוציא מן הכוח אל הפועל את הצד המרומם של הצדקה המאשרת נפשות בני האדם באושרה של הנדיבות ושל האהבה, שבה משתתפים שווה שני הצדדים. הדל וגומל החסד ביחד. ורגש הצער הולך הוא וסר מכל התכונה הזאת של הצדקה, אעפ"י שהעוני והמחסור נלווים עמה כי ברכת ה' היא תעשיר, ולא יוסיף עצב עמה.

טז. ומ"ט מהדר אפיה דדלי"ת מגימ"ל, דליתן ליה בצנעה כי היכי דלא ליכסוף מיניה. אחרי כל העילויים שמידת הצדקה תוכל לעלות, בין מצד הנותן בין מצד המקבל, בכל זה חוק עולם הוא שכל מקבל מוכרח להיות סובל מאיזו מידת בושה בעת שהוא מקבל מתת חסד. אעפ"י שיותר ממה שהוא מקבל מצד הערך הגשמי הרי הוא נותן מצד הערך הרוחני, סוף כל סוף מצד המעטה החיצוני של הדברים, מידת הבושה כרוכה עמה ביחס להמקבל וחובתו של הנותן היא לשמור את יסוד הכבוד של המקבל, כדי שלא להשפיל את הערך הנאצל של מידת הצדקה, שבאמת היא מעולפת כולה בכבוד והדר. וההתאמצות מוכרחת להיות רבה, שלא ילוח עמה שום צל של גרעון הכבוד, וק"ו של ביזיון וכסופא. ומתוך כך **מהדר אפיה דדלי"ת מגימ"ל**, להודיע שככה היא החוקה המיוסדת בטבע הנפש, שלא יוכל המקבל לשאת עיניים אל הנותן, ומתוך כך יידע הנותן ליתן ליה בצנעה כי היכי דלא ליכסוף מיניה.

יז. ה"ו, זה שמו של הקב"ה.

מדת הצדקה עם כל השפעותיה, עם כל הטובה שהיא משפיעה על החיים בהשלמת החסרון, עם כל העילוי שהיא מתעלה במרומי האידיאליות שבתכלית היצירה, אינה ממלאה את תפקידה ואינה באה למרומי כיווניה, כי אם לפי אותה המדה שהכונה לשם שמים, לשמו של הקב"ה, היא חיה בקרבה. והצירוף של הקדושה העליונה, הגומרת בה"א הראשון של השם הקדוש הוי"ה ב"ה, והוי"ו, האות הראשון של שם ו"ה, הרומז על הופעת הקדושה בכל העולמים המוגבלים כולם, הם מתאחים זה עם [זה], להרים על ידם את ערך הצדקה במילואה. ה"ו, זה שמו של הקב"ה.

יח. ז"ח ט"י כ"ל, אם אתה עושה כן הקב"ה זן אותך, וכן אותך, ומטיב לך, ונותן לך ירושה וקושר לך כתר לעולם הבא.

תנאי האושר הלא המה, הא' התמדת הקיום, ב' ההתעדנות של הקיום, הג' ההתעלות של הקיום, הד' נצחיות הקיום, (ו.) [הה'] עליית הקיום למדרגה היותר עליונה מכל תנאיו הקודמים. והם הם הדברים הנאמרים בזה: **אם אתה עושה כן הקב"ה זן אותך**, סיפוק התמדת הקיום, **וכן אותך** בעדנת הקיום ואצילותו, שהוא התוכן המעלה חן, **ומטיב לך** בהתעלות ותוספת טובה, **ונותן לך ירושה** בלתי נפסקת שהוא יסוד הנצחיות שבקיום, **וקושר לך כתר לעולם הבא**, שהוא העילוי המרומם, שממעל לכל גבולי ותנאי הקיום הקדומים, גם אחרי כל העילוי שבהם. וכל אלה המדות המלאות אור קדש קדשים, הולכות ושופעות מתוך אורה של הצדקה האידיאלית הקדושה, צדקת ישראל הקשורה בשם ד' יוצר כל ברוך הוא.

לקראת שנת

מעשר עני